

**ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ**

**PROBLEMS OF PROCEDURAL PROCEDURE OF PRE-COURT INVESTIGATION OF
FRAUD IN THE FIELD OF REAL ESTATE**

Метою статті є дослідження основних проблем процесуального забезпечення у кримінальних провадженнях щодо шахрайства у сфері нерухомості з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики. У науковій статті розглядаються деякі проблемні процесуальні питання, які виникають під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості, зокрема: дотримання прав, свобод і законних інтересів під час проведення слідчих (розшукових) дій, питання захисту, питання компенсації шкоди, спричиненої шахрайством. Наголошується, що пріоритетним для потерпілих від шахрайських злочинних дій є вимога про відшкодування шкоди, а також питання відшкодування такої шкоди. Зазначено, що добровільне відшкодування збитків потерпілим шахраями напряму залежить від якості та сукупності зібраних проти них доказів, що підтверджують їх провину. Зазначено правові норми, які необхідно врегулювати з цього питання. Висвітлено проблемні питання правової регламентації початку досудового розслідування у провадженнях щодо шахрайства у сфері нерухомості. Пропонуються напрями реформування цього процесуального інституту у вигляді чіткого визначення підстав та приводів для початку досудового розслідування», змісту та форми заяв та повідомлень про вчинене шахрайство, можливості оскарження дій і рішень органів досудового розслідування та прокурора щодо фактів внесення чи невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та ін. Розглянуто проблемні питання виконання доручень слідчого оперативними підрозділами. Наголошено, що з метою якісного процесуального забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості необхідно вдосконалити вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство шляхом усунення наявних прогалин та внесення змін до окремих норм. Це дозволить оптимізувати кримінально-процесуальні процедури та привести їх у відповідність до сучасних стандартів.

Ключові слова: *шахрайство, забезпечення відшкодування шкоди, сфера нерухомості, кримінальне провадження, потерпілий, правове регулювання відшкодування шкоди, арешт майна, права та свободи громадян.*

The purpose of the article is to study the main problems of procedural support in criminal proceedings regarding real estate fraud, taking into account the modern needs of law enforcement practice. The article considers some problematic procedural issues that arise during the investigation of fraud in the real estate sector, in particular: observance of rights, freedoms and legitimate interests during investigative (search) actions, issues of protection, issues of compensation for damage caused by fraud. It is emphasized that the priority for victims of fraudulent criminal acts is the demand for compensation for damage, as well as the issue of compensation for such damage. It is noted that the voluntary compensation of damages to victims of fraudsters directly depends on the quality and totality of the evidence collected against them, confirming their guilt. The legal norms that need to be settled on this issue are specified. Problematic issues of legal regulation of the initiation of pre-trial investigation in proceedings related to real estate fraud are highlighted. Directions for reforming this procedural institution are proposed in the form

of a clear definition of the grounds and reasons for initiating a pre-trial investigation, the content and form of statements and reports on fraud, the possibility of appealing the actions and decisions of pre-trial investigation bodies and the prosecutor regarding the facts of entering or not entering information about a criminal offense into the Unified Register of Pre-Trial Investigations, etc. Problematic issues of execution of investigator's orders by operational units were considered. It was emphasized that in order to provide high-quality procedural support for the investigation of real estate fraud, it is necessary to improve domestic criminal procedural legislation by eliminating existing gap and making changes to individual norms. This will make it possible to optimize criminal procedural procedures and bring them in to line with modern standards.

Key words: *fraud, provision of compensation for damage, real estate, criminal proceedings, victim, legal regulation of compensation for damage, seizure of property, rights and freedoms of citizens.*

Актуальність теми. Вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, яке ґрунтується на змінах, викликаних нагальною потребою у реформуванні кримінального процесу, потребує від науковців розробки та вдосконалення ефективних тактичних рекомендацій у галузі криміналістичної тактики й техніки, адже саме воно суттєво впливає на трансформацію та розвиток криміналістичних положень. Натомість, на заваді ефективному розслідуванню кримінальних проваджень, у тому числі й шахрайств у сфері нерухомості, є існування ряду проблем процесуального забезпечення розслідування таких кримінальних правопорушень.

Стан наукового дослідження. Питання процесуального забезпечення кримінальному провадженню неодноразово досліджувалось такими вченими як: Ю. М. Чорноус, І. О. Тищенко, О. Ю. Татаров, М. В. В'юнник, В. М. Тертишник, О. В. Капліна, С. І. Остапенко, Л. М. Лобойко, А. В. Самодін, І. І. Татарин та ін. Втім, питання процесуального забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості у вказаних роботах розглядалися лише фрагментарно і потребують додаткового висвітлення.

Метою статті є дослідження основних проблем процесуального забезпечення у кримінальних провадженнях щодо шахрайства у сфері нерухомості з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Виклад основного матеріалу. Під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості вбачається не зовсім чітке визначення процесуальної форми початку досудового розслідування.

Зокрема, розглядаючи питання про недосконалість правової регламентації початку досудового розслідування у нормах кримінального процесуального закону, правознавцями вказується й на те, що на практиці трапляються непоодинокі випадки, коли заяви про злочин реєструються як звичайні звернення громадян, що взагалі виключає провадження за ними відповідно до норм КПК України, тому потерпілий стикається зі звичайною бездіяльністю органів досудового розслідування, яка виявляється у невнесенні заяви про злочин до реєстру. Ця проблема розкривається у тому разі, якщо заява про злочин навіть не потрапила до конкретного слідчого органу досудового розслідування [1].

У розрізі даної проблематики С. Патюк та І. Щербак справедливо наголошують на тому, що рішення про початок досудового розслідування має бути процесуальним. Оскільки більшість рішень слідчого, прокурора приймається у формі постанови, то і при внесенні відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР логічною повинна бути законодавча вимога щодо складання відповідної постанови, чого не міститься в КПК України. Тим самим сторона захисту позбавляється можливості оскаржити процесуальне рішення слідчого чи прокурора щодо внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, наприклад, завідомо неправдивих для слідчого чи прокурора. Разом із тим, у п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України визначено, що на досудовому провадженні може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення. За даними Аналітичного огляду Верховного Суду в період 2020 року «Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та у справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2020 році», до слідчих суддів надійшло понад 76 000 скарг у порядку п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України. Виходячи із цього, підвищенню якості й ефективності кримінального судочинства сприятиме можливість оскарження не лише бездіяльності, а й діяльності слідчого чи прокурора, оскільки остання може мати характер зловживань з боку органів досудового розслідування [2, с. 244].

Виходячи із проведеного аналізу можна побачити, що більшість вчених та практиків стосовно початку досудового розслідування звертають увагу на наступні напрями реформування цього процесуального інституту, зокрема, щодо: додаткової законодавчої регламентації понять «привід» та «підстава» для початку досудового розслідування; зміст та форма заяви і повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; оскарження дій і рішень органів досудового розслідування та прокурора щодо фактів внесення чи невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, а також інших процесуальних дій; процесуального статусу учасників кримінального провадження (наприклад, в окремих випадках пропонується визначити статус особи, щодо якої внесено відомості до ЄРДР); розуміння поняття «джерело обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» у розумінні ч. 1 ст. 214 КПК; додаткового встановлення підстав для відмови внесення відомостей до ЄРДР (наприклад, якщо заява не містить ознак кримінального правопорушення, а явно стосується сфери цивільно-правових відносин) тощо [3, с. 144].

Однією із основних проблем досудового розслідування усіх без винятків кримінальних проваджень залишається дотримання прав і свобод осіб під час проведення слідчих (розшукових) дій та критерії допустимості такого втручання. До них можна віднести: порушення права на свободу при проведенні огляду, обшуку та пред'явлення для впізнання, порушення під час проведення слідчих (розшукових) дій права на свободу від самовикриття, порушення права недоторканості житла при проведенні обшуку тощо [4].

Як показав аналіз судово-слідчої практики та опитування практичних працівників, при розслідуванні шахрайства саме під час проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел, здебільшого постає питання щодо обмеження прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Здебільшого вимушене втручання у права громадян відбувається під час проведення обшуку та слідчого огляду через необхідність вилучення та огляду низки предметів та документів, які мають відношення до справи, містять у собі інформацію про обставини шахрайства або є засобом вчинення таких кримінальних правопорушень. Втім, не дивлячись на вимогу кримінального процесуального законодавства (п. 7 ст. 234 КПК) вказувати в ухвалі на проведення обшуку всіх індивідуальних або родових ознак речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхнього зв'язку із вчиненням кримінальним правопорушенням, у більшості матеріалів кримінальних проваджень ці ознаки вказуються вельми розпливчасто та не в повному обсязі. Слідчі, дізнавачі пояснили такий підхід недостатністю інформації щодо об'єктів пошуку на момент прийняття рішення про проведення обшуку. До того ж, вони не вбачають проблеми вилучити майно, не вказане в ухвалі, оскільки за правилами п. 7 ст. 236 КПК України таке майно вважається тимчасово вилученим. Натомість, на практиці виникає низка питань, пов'язаних із процедурою повернення такого тимчасово вилученого майна. До того ж, особи, в яких проводилися обшуки, та їх захисники нерідко вбачають у таких діях порушення їх прав і свобод [5, с. 193].

Не мають однозначності у застосуванні норми КПК України, що регламентують процесуальний порядок накладання арешту на майно. Через те, що кримінальні правопорушення у сфері нерухомості насамперед є такими, що спричиняють значної майнової шкоди потерпілим, головним завданням кримінального провадження поряд з тими, що визначені у ст. 2 КПК України має стати відшкодування заподіяних збитків та відновлення порушених прав. Саме тому, вирішення проблем у частині процесуального порядку накладення арешту на майно має велике значення для можливості відшкодування заподіяних збитків у кримінальному провадженні [4].

На практиці для повернення тимчасово вилученого майна потрібно подати відповідне клопотання до слідчого, котрим було вилучено майно під час обшуку. Зокрема, ст. 303 КПК визначено перелік рішень, дій та бездіяльності, які можна оскаржити на стадії досудового розслідування. На жаль, у цьому переліку немає повноважень сторони захисту, власника вилученого майна чи іншої особи, права та інтереси якої було обмежено під час досудового розслідування, на оскарження очевидних порушень під час обшуку й визнання такого обшуку та його наслідків недійсними. Наприклад, обшук проведено без обов'язкової відеофіксації, під час нього вилучено майно, для накладення арешту на яке слідчий надалі не звернувся до слідчого судді. Згідно зі ст. 174 КПК право звернутися до слідчого судді з клопотанням про повернення вилученого майна стосується лише арештованого майна через скасування його арешту. Та й у порядку ст. 303 КПК оскаржити очевидно незаконні дії та рішення слідчого / прокурора під час проведення обшуку неможливо. Неможливо оскаржити слідчому судді на стадії досудового розслідування й вилучення майна за так званим невідкладним обшуком з підстав, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК, без

ухвали слідчого судді на обшук. Натомість слідчий і прокурор, знаючи вже весь перелік вилученого під час такого обшуку майна, звертаються до суду для його легалізації в порядку ч. 3 ст. 233 КПК, унаслідок чого все вилучене під час такого обшуку вже не підпадає під критерій «тимчасово вилученого майна», тож і звертатися до слідчого судді з клопотанням про накладення на нього арешту немає потреби. Не будучи речовим доказом чи тимчасово вилученим майном, усе вилучене зберігатиметься у слідчих роках, й оскаржити такий стан речей на стадії досудового розслідування до передання справи до суду неможливо. Отже, законодавець саме на стадії досудового розслідування в порядку ст. 303 КПК не передбачив дієвого способу судового захисту особи від незаконних дій, пов'язаних із вилученням майна під час обшуку [6, с. 127].

Недосконалість норм кримінального процесуального законодавства унеможливує у деяких випадках накласти арешт на майно. Прикладом є ухвала Рівненського міського суду Рівненської області, у якій суд відмовив у задоволенні клопотання про накладення арешту на майно. Слідчий подав клопотання про накладення арешту на квартиру, яка є об'єктом кримінального правопорушення – шахрайства, метою накладення арешту на майно було «позбавлення власника та інших осіб, можливості використовувати вказане майно, розпоряджатись будь-яким чином, оскільки незастосування вказаних заходів може призвести до зникнення, втрати відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкоджати кримінальному провадженню». Однак слідчий суддя не задовольнив клопотання слідчого через те, що «слідчий не надав жодного доказу, які підтверджували б наявність достатніх підстав для накладення арешту на нерухоме майно, та не надав жодних пояснень з приводу внесеного ним клопотання. Як слушно зауважує В. С. Березняк, така позиція суду не сприяє швидкому та повному розслідуванню кримінального провадження, а головне – забезпеченню відшкодування заподіяних збитків потерпілому. Квартира, яка була об'єктом злочинних дій, швидко може вийти із права власності підозрюваного (вона може бути відчужена будь-яким способом), як і інше майно підозрюваного, що в кінцевому рахунку унеможливить відшкодування заподіяних майнових збитків від кримінального правопорушення. Навіть якщо до обвинуваченого суд призначить суворе покарання (наприклад, позбавлення волі), це не відновить порушених прав потерпілого у повному обсязі. Одним із варіантом вирішення вказаної проблеми, на яку вказують науковці у теорії кримінального процесу, є надання права слідчому самостійно звертатися з клопотанням арешту на майно з метою задоволення цивільного позову, так би мовити «превентивно». Зокрема, деякі вчені пропонують доповнити ст. 170 КПК України положенням, за яким слідчий за погодженням з прокурором мав би право звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт майна у разі подання потерпілим заяви про кримінальне правопорушення [7; 4].

З цього виходить, що арешт майна є одним з найбільш дієвих способів забезпечення відшкодування заподіяної шкоди [8, с. 119].

Отже, наступною проблемою процесуального забезпечення розслідування шахрайства у сфері нерухомості є процедура визначення та відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Адже саме від правильного визначення розміру матеріальної шкоди залежить доведеність вини.

Кримінально-процесуальний інститут відшкодування шкоди передбачає можливість забезпечення шляхом цивільного позову вимогу заявлену органам, які здійснюють кримінальне провадження, фізичної чи юридичної особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням, її представника, законного представника (на захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними), прокурора (у випадку необхідності пред'явлення цивільного позову в інтересах держави, а також громадян, які за станом здоров'я та інших поважних причин не можуть захистити свої права) до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння про відшкодування цієї шкоди, що вирішується судом разом у рамках кримінального провадження [9, с. 157].

Водночас, якщо уважно проаналізувати положення чинного КПК України, то можна бачити, що законодавець питанням можливості добровільної відшкодування шкоди особою, яка її завдала, як і перевагам здійснення нею добровільної відшкодування шкоди, не приділив достатньої уваги. До такого висновку можна дійти, оскільки по-перше, не визначено, як обов'язок для слідчих органів проводити роз'яснювальну роботу з підозрюваним щодо його можливості добровільно відшкодувати завдану ним майнову шкоду, що розцінюється як пом'якшуюча вину обставина, і може за певних умов сприяти звільненню від кримінального покарання; по-друге,

не визначено чіткий порядок, і процедуру здійснення добровільного відшкодування такої шкоди; по третє, не прописано послідовність дій, за дотриманням яких умов, та в присутності кого відшкодування можливе. А також, відсутня як регламентація щодо самого способу передачі певного майна (грошей, цінностей, ювелірних виробів, цінних паперів тощо), так і не визначено складанням яких саме документів здійснюється підтвердження факту відшкодування завданої шкоди. Окрім цього, доцільно передбачити в положеннях КПК України і правовий механізм щодо можливості прийняття участі у відшкодуванні родичів підозрюваного, і навіть іншої фізичної чи юридичної особи, яка виявила бажання добровільно відшкодувати завдану потерпілому кримінальним правопорушенням майнову шкоду, за умови визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини. А саме, коли він підтвердив письмово про свій намір відшкодувати завдану ним шкоду добровільно [10, с. 371].

Як свідчить практика, органи досудового розслідування також всупереч положенням ст. 91 КПК України, ставляться до доказування виду і розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди як до другорядного завдання розслідування (відповідно до анкетувань). Так, органи досудового розслідування не вживають належних заходів до своєчасного встановлення шляхів руху цінностей, отриманих злочинним шляхом, ощадних рахунків, депозитів, відкритих на ім'я підозрюваних і обвинувачених у банках та інших кредитних організаціях та вжиття заходів до накладення арешту на майно цих осіб з метою забезпечення в подальшому цивільного позову, оскільки на перший план в діяльності органу досудового розслідування виходить далеко не забезпечення реального відшкодування шкоди потерпілій особі. Про це свідчить навіть судова практика, зокрема Верховний Суд України, відзначає у своїх постановках, що деякі слідчі переконують потерпілих не заявляти цивільний позов у ході слідства, а зробити це під час розгляду справи в суді. З урахуванням того, що потерпілі, як правило, не обізнані з положеннями закону і при цьому досить рідко запрошують захисників для участі в судовому процесі, їхні права та законні інтереси, особливо в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди, у багатьох випадках залишаються зовсім незахищеними [11, с. 65].

У контексті даної проблематики доцільно враховуючи практику Європейських держав з питань відшкодування шкоди потерпілим від злочину розробити та ухвалити окремий закон, який би чітко регламентував підстави та умови для відшкодування, компенсації державою шкоди потерпілому завданої в наслідок вининення щодо нього умисного злочину. Але, слід звернути увагу, що ідеальної моделі закону з відшкодування шкоди, який діє в європейських державах, і норми якого у повному обсязі можна було б перенести в правове поле України не слід шукати, оскільки треба враховувати не лише соціальні, але й економічні, фінансові та інші чинники, які існують в нашій державі [10, с. 375].

Наступною процесуальною проблемою під час розслідування шахрайства у сфері нерухомості є практика виконання доручень слідчого оперативними підрозділами.

Так, відповідно до положень ст. 41 КПК України співробітники оперативних підрозділів (окрім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, які мають право проводити оперативно-розшукові заходи, але являються органами досудового розслідування) під час виконання доручень слідчого, прокурора не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Зазначимо, що лише письмове доручення уповноваженої особи є єдиною підставою для виникнення у співробітника оперативного підрозділу певних повноважень. Письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні є обов'язковими для виконання [12, с. 100].

Натомість, на сьогодні, у практичній діяльності з боку працівників оперативних підрозділів можна почути нарікання з приводу того, що слідчі в окремих випадках зловживають своїми повноваженнями і доручають виконання таких процесуальних дій, які б могли виконати самостійно. При цьому відповіді про виконання доручень слідчого оперативним підрозділом в окремих випадках мають вигляд формальної відповіді. З метою усунення і недопущення таких фактів слідчому треба не зловживати правом доручати виконання процесуальних дій оперативним підрозділам, тому що їх відпрацювання зменшує час для виконання їх основних обов'язків, що передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [13, с. 42].

Отже, криміналістичні положення з методики розслідування шахрайства у сфері нерухомості напряду залежать від норм кримінального процесуального законодавства, які, на жаль не є досконалими. Тому, з метою якісного процесуального забезпечення розслідування шахрайства

у сфері нерухомості необхідно вдосконалити вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство шляхом усунення наявних прогалин та внесення змін до окремих норм. Це дозволить оптимізувати кримінально-процесуальні процедури та привести їх у відповідність до сучасних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Песков В. Новий КПК очима практиків: перші підсумки застосування: URL: <http://ua.racurs.ua/343-novyy-kpk-ochyma-praktykiv-pershi-pidsumkyzastosuvannya>
2. Патюк С., Щербак І. Проблемні питання початку досудового розслідування в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 5. С. 241-246.
3. Симчук А. С. Сучасні напрями реформування початку досудового розслідування. *Актуальні проблеми досудового розслідування* :зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 144-146.
4. Березняк В. С. Теоретичні, правові та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості : дис.док-ра юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.
5. Павлова Н. В. Щодо важливості дотримання прав і свобод особи під час проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 190-196.
6. Гунченко Д. І. Особливості оскарження повернення тимчасово вилученого майна за клопотанням сторони захисту. *Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти*: міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29 квіт. 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 126-128.
7. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області 19 липня 2017 року. Справа №569/10959/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68317069>.
8. Татарин І. І. Відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням : монографія. Львів, ЛьвДУВС, 2017. 184 с.
9. Сольонова О. О. Окремі кримінально-процесуальні питання відшкодування шкоди потерпілому. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 125-127.
10. Захарова Г. В. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням внаслідок вчинення шахрайських дій в сфері туризму. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 369-376.
11. Козак М. В., Наконечний А. В. Проблематика відшкодування (компенсації) моральної шкоди в кримінальному процесі України. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 26 листоп. 2021 р.) / упор. А. Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС. 2021. С. 63-65.
12. Заворіна О. П., Черніков А. М. Щодо виконання оперативними підрозділами національної поліції письмових доручень слідчого під час досудового розслідування. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: матеріали науково-практичної конференції. Харків, 2019. С. 100-102.
13. Марков М. М. Виконання працівниками оперативних підрозділів доручень слідчого. *Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти*: міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29 квіт. 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. С. 43-45.